

Беларускае гістарычнае таварыства

46

Беларускі гістарычны зборнік

Беласток 2016

Białoruskie Towarzystwo Historyczne

Rada naukowa:

prof. Ēriks Ĵekabsons (Ryga),
prof. dr hab. Jan Jurkiewicz (Poznań), prof. dr hab. Ryhor Łaźko (Homel),
prof. dr David Marples (Edmonton), dr Rimantas Miknys (Wilno),
prof. dr Mathias Niendorf (Greifswald), dr Per Rudling (Singapur),
prof. dr hab. Zachar Szybieka (Hajfa), prof. dr hab. Jan Tęgowski (Białystok),
doc. dr Siarhiej Tokć (Grodno), prof. Barbara Törnquist-Plewa (Lund),
prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (Warszawa)

Recenzenci:

dr Tomasz Błaszczak, prof. Adam Bobryk, prof. Daniel Boćkowski, prof. Rafał Czachor,
dr Andrej Czerniakiewicz, dr Tadeusz Gawin, prof. Bohdan Halczak,
prof. Walancin Hołubieŭ, prof. Roman Jurkowski, dr Luba Kozik,
prof. Antonina Kozyrska, dr Mariusz Maszkiewicz, dr Ihar Puszkina,
dr Hienadź Siemieniczuk, prof. Uładzimir Snapkoŭski, dr Ina Sorkina,
prof. Wiaczasłaŭ Szwed, dr Siarhiej Tokć, prof. Aleksandr Wabiszczewicz,
prof. Wiktar Watyl

Kolegium redakcyjne:

Eugeniusz Mironowicz (redaktor naczelny), Dorota Michaluk (zastępcza redaktora),
Marzena Liedke (zastępcza redaktora), Tomasz Błaszczak (sekretarz redakcji),
Oleg Łatyszonek, Witalis Łuba (red. językowy),
Jarosław Iwaniuk (red. strony internetowej),
Sławomir Iwaniuk, Małgorzata Ocytko

Skład: Adam Pawłowski

Korekta: Witalis Łuba

Wydawca: Białoruskie Towarzystwo Historyczne

Adres redakcji: 15-449 Białystok, ul. Proletariacka 11, tel. 85 744 61 11

E-mail: ebma@interia.pl

Strona internetowa: <http://bzh.kamunikat.org>

Nakład: 500 egz.

Zrealizowano:

- dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- przy wsparciu finansowym Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Podlaskiego w Białymstoku

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Podlaskie

Na okładce (I strona): Włodzimierz Chlebcewicz, Klejniki, 23 czerwiec 1914 r.
(fotografia z archiwum Siergieja Czyhryna),

(IV strona): Mapa Frontu Wschodniego w 1941 r.

Аляксандр Горны
(Гродна)

Яўстафій Селях — савецкі агент у беларускім руху (1925-1928 гг.)

У 1920-я гг. спецслужбы СССР пачалі праводзіць даволі шырокую працу на замежным накірунку, назіраючы не толькі за палітычнымі працэсамі ў той ці іншай краіне, але і ў першую чаргу за дзейнасцю антысавецкай эміграцыі з тэрыторыі былой Расійскай імперыі. Пры гэтым замежны (ИНО) і контрразведвальны (КРО) аддзелы Аб'яднанага дзяржаўнага палітычнага ўпраўлення (АДПУ) не абмяжоўваліся зборам інфармацыі, а праводзілі дастаткова арганізаваныя акцыі па ліквідацыі лідараў эміграцыйнага асяроддзя і цэлых арганізацыйных структур, якія ўяўлялі пагрозу савецкім сферам уплыву. Сярод падобных аперацый найбольш вядомымі з'яўляюцца аперацыя „Трэст” па стварэнні псеўдабальшавіцкага падполля ў Расіі і цэлы шэраг акцый супраць адной з вядучых арганізацый рускай эміграцыі — Рускага агульнавайсковага саюза.

Не будзе перабольшваннем той факт, што савецкія спецслужбы ў міжваенны перыяд імкнуліся атрымаць дастаткова поўную інфармацыю аб дзейнасці беларускай эміграцыі і беларускіх актывістаў у Заходняй Беларусі і выкарыстаць яе ў сваіх мэтах. На жаль, дадзены аспект у беларускай гістарыяграфіі даследаваны вельмі слаба і раней увогуле не з'яўляўся прадметам грунтоўнага даследавання. Пры гэтым, нягледзячы на пэўную абмежаванасць крыніцавай базы, некаторыя дакументы па гэтай тэматыцы знаходзяцца ў беларускіх і замежных архівах у адкрытым доступе і чакаюць свайго даследчыка. Напрыклад, у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь захоўваецца „Агляд стану і дзейнасці беларускіх нацыянальна-палітычных фашысцкіх групавак у Заходняй Беларусі”, падрыхтаваны ў замежным адзеле (ИНО) АДПУ БССР у 1933 г. на аснове матэрыялаў агента, які працаваў у беларускім палітычным асяроддзі міжваеннай Польшчы¹.

Вялікую інфармацыйную вартасць прадстаўляюць таксама матэрыялы органаў бяспекі, следчых і іншых адміністрацыйна-паліцэйскіх устаноў тых краін, дзе працавала савецкая агентура. У першую чаргу тут трэба вылучыць міжваенную Польшчу, улады якой востра

¹ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей: НАРБ), ф. 242п, воп. 1, спр. 435, арк. 1-70.

адчувалі прысутнасць разгалінаванай рэзідэнтуры ДПУ на сваёй тэрыторыі. У прыватнасці, матэрыялы польскіх следчых органаў, якія датычыліся арыштаваных савецкіх шпіёнаў, утрымліваюць каштоўныя сведчанні аб метадах дзейнасці савецкай разведкі на „польскім накірунку” і тых задачах, што ставіліся перад агентам. Адным з падобных комплексаў крыніц з’яўляюцца справы савецкага агента Яўстафія Селяха, выяўленыя намі ў 2014-2015 гг. у фондах віленскай пракуратуры і Віленскага акруговага суда Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Літвы (*Lietuvos centrinis valstybės archyvas*). Два, найбольш змястоўныя на наш погляд, дакументы з гэтых спраў друкуюцца ніжэй у перакладзе з польскай мовы.

Першыя згадкі пра асобу Яўстафія Селяха можна сустрэць у вядомых успамінах беларускага пісьменніка Францішка Аляхновіча „У капцюрах ГПУ”. Аляхновіч апісвае сваю сустрэчу ў Вільні ў 1926 г. з „госьцем з Менску” — Селяхам, які заклікаў яго пераехаць у БССР і цікавіўся мясцовым беларускім грамадска-палітычным жыццём, у прыватнасці, дзейнасцю паланафільскай Беларускай нацыянальнай рады². Аўтар не згадваў імя гэтага чалавека, што дало падставы некаторым каментатарам успамінаў атаясаміць Селяха з вядомым тэатральным акцёрам Вячаславам Селяхам-Качанскім³. Выяўленыя ў архіве матэрыялы польскага суда даюць падставы аднавіць біяграфію Селяха і адлюстравачь асноўныя моманты яго дзейнасці на карысць савецкіх спецслужбаў.

Згодна з біяграфіяй, пададзенай польскім следчым органам, Яўстафій Селях нарадзіўся 3 студзеня 1882 г. у Лагойску Мінскай губерні і быў старэйшым братам ужо згаданага В. Селях-Качанскага. У 1901 г. ён скончыў Маладзечанскую настаўніцкую семінарыю, пасля працаваў настаўнікам у Маладзечне і ў Слуцкай гімназіі. З 1912 па 1918 гг. Селях пражываў у Ніжнім Ноўгарадзе, дзе ў 1914 г. далучыўся да партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. У жніўні 1918 г. Селях пераехаў у Мінск, дзе падчас польскай акупацыі, пры дапамозе старшыні Цэнтральнага беларускага кааператыўнага саюза К. Турчановіча, атрымаў пасаду кааператыўнага інструктара ў Ігумене (Чэрвень), не губляючы пры гэтым сувязі з эсэраўскім падполлем. Ужо ў савецкай Беларусі ў 1922 г. ён па загадзе Народнага камісарыята асветы быў прызначаны адміністратарам Першага беларускага тэатра ў Мінску⁴.

У 1925 г. Селях быў завербаваны спачатку польскай разведкай (верагодна, гэта вярбоўка адбывалася пад кантролем савецкіх спецслужбаў),

² Ф. Аляхновіч, *У капцюрах ГПУ*, Мінск 1994, с. 32-34.

³ Ф. Олехнович, *В когтях ГПУ*, Рига 2012, с. 23, 229.

⁴ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (далей: LCVA), f. 129, ap. 2, b. 3659, l. 12-13.

а пасля пачаў супрацоўнічаць з мінскім АДПУ. Адною з галоўных задач Селяха было перадаваць кур'ерам з II аддзела польскага Генштаба падрабленую інфармацыю аб ваенным становішчы ў БССР, падрыхтаваную савецкімі спецслужбамі⁵. Такім чынам савецкая контрразведка імкнулася паставіць пад кантроль усю сетку польскай рэзідэнтуры ў савецкай Беларусі і паступова яе дэзарганізаваць. Трэба адзначыць, што вялікую ролю ва ўцягненні Селяха ў „шпіёнскую вайну” паміж СССР і Польшчай адыграў Міхаіл Кабычкін — яшчэ адзін „двайны” агент мінскага АДПУ, блізкі сябар Селяха і брат вядомага беларускага дзеяча паланафільскай арыентацыі ў Заходняй Беларусі, удзельніка Слуцкага паўстання 1920 г. Аляксея Кабычкіна⁶. Можна дапусціць, што менавіта Міхаіл Кабычкін з'яўляўся ініцыятарам пранікнення савецкай агентуры ў беларускае антысавецкае асяроддзе міжваеннай Польшчы.

У 1926 і 1928 гг. Яўстафій Селях па загадзе мінскага ДПУ здзейсніў паездкі ў Вільню дзеля збору інфармацыі аб дзейнасці антыкамуністычных і прапольскіх беларускіх структур — паланафільскай Беларускай нацыянальнай рады і эсэраўскай групы Язэпа Мамонькі⁷. Дадзеныя падзеі дастаткова добра асветлены ў апублікаваных ніжэй дакументах. Дададзім толькі, што адным з галоўных вынікаў гэтых паездак быў пераезд у Савецкі Саюз віцэ-старшыні Беларускай нацыянальнай рады Ф. Аляхновіча і ўласна Я. Мамонькі, якія пасля былі арыштаваныя органамі ДПУ. Адносна апошняга дзеяча можна з упэўненасцю сцвярджаць, што дзякуючы захадам Селяха савецкім спецслужбам удалося спыніць фарміраванне ў Заходняй Беларусі значнай антысавецкай эсэраўскай арганізацыйнай структуры. Цікава, што Селях прапаноўваў выехаць у СССР і лідару Беларускай нацыянальнай рады Арсеню Паўлюкевічу, але той адмовіўся⁸.

У ліпені 1928 г. падчас сваёй другой паездкі ў Вільню Яўстафій Селях быў затрыманы польскімі спецслужбамі. Пасля допытаў у мясцовай экспазітуры II аддзела ён прызнаўся, што з'яўляўся савецкім агентам і даў даволі падрабязныя паказанні аб сваёй разведвальнай дзейнасці. 2 кастрычніка 1929 г. Віленскі акруговы суд прызнаў яго вінаватым у антыдзяржаўнай дзейнасці, шпіёнстве на карысць другой дзяржавы і атрымання інфармацыі, якая магла нанесці небяспеку Польскай Рэспубліцы, і прыгаварыў да шасці гадоў турмы⁹. Па справе Селяха такса-

⁵ LCVA, f. 131, ар. 3, б. 208, л. 18-19.

⁶ LCVA, f. 129, ар. 2, б. 3659, л. 13.

⁷ Аб дзейнасці Беларускай нацыянальнай рады ў Заходняй Беларусі гл. падр.: А. Горны, *Беларускія паланафільскія арганізацыі ў Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд*, „Беларускі гістарычны часопіс”, 2015, № 4, с. 28-29.

⁸ LCVA, f. 131, ар. 3, б. 208, л. 42.

⁹ LCVA, f. 131, ар. 3, б. 208, л. 41-42.

ма быў затрыманы і Аляксей Кабычкін, з якім савецкі агент меў у Вільні найбольш блізкія стасункі, аднак неўзабаве яго вызвалілі пад нагляд паліцыі з-за адсутнасці прамых доказаў супрацоўніцтва з савецкай разведкай. Кабычкін змог пераканаць следства ў тым, што яму не была вядома разведвальная дзейнасць брата і Селяха на карысць АДПУ¹⁰.

Хутчэй за ўсё Яўстафій Селях адбыў поўны тэрмін зняволення і пасля выхаду на свабоду вярнуўся ў савецкую Беларусь. У спісах рэпрэсаваных беларусаў сустракаецца імя нейкага Яўстафія Селяха, заўгаса вайсковага лазарэта памежных і ўнутраных войскаў, які 20 снежня 1937 г. быў асуджаны як польскі шпіён і расстраляны¹¹. Дата і месца нараджэння абодвух супадаюць, таму з вялікай доляй верагоднасці можна дапусціць, што савецкі агент і заўгас ваеннага лазарэта — адна і тая ж асоба. Звестак пра лёс Міхаіла Кабычкіна выявіць пакуль не ўдалося.

Апублікаваныя матэрыялы са спраў Яўстафія Селяха ўпершыню ўводзяцца ў навуковы зварот. Яны будуць карысны ў першую чаргу тым даследчыкам, якія цікавяцца гісторыяй беларускага нацыянальнага руху ў Заходняй Беларусі, гісторыяй дзейнасці савецкай і польскай разведак у міжваенны перыяд. У дакументах узнікаюцца цікавыя праблемы для будучых даследаванняў, у прыватнасці, вывучаючы пратакол допыту Селяха можна дапусціць, што мінскае ДПУ імкнулася арганізаваць нешта накшталт „беларускага варыянта” аперацыі „Трэст” — распаўсюджваць сярод беларускага антысавецкага асяроддзя за мяжой звесткі аб існаванні ў БССР антыкамуністычнага падполля і такім чынам правакаваць найбольш актыўных дзеячаў на пераезд у Мінск. Тым не менш, даследаванне дадзенай праблематыкі патрабуе пошуку і верыфікацыі значнага комплексу крыніц, якія змогуць дапоўніць існуючыя цяпер напрацоўкі.

Паведамленне кіраўніка следчага аддзела віленскай паліцыі аб разведвальнай дзейнасці Яўстафія Селяха¹²

Вільня, 30.VII.1928 г.

Пану пракурору акруговага суда ў Вільні

Экспазітурай № 1 II аддзела Генеральнага штаба¹³ быў дастаўлены ў мясцовы Следчы аддзел Селях Яўстафій, падазраваны ў шпіёнстве

¹⁰ LCVA, f. 131, ap. 3, b. 208, l. 21.

¹¹ *Картатэка Сталіна. Самсончык — Сідаровіч*, „Радые Свабода”, [дата доступу: 20.05.2016], <<http://www.svaboda.org/a/24912208.html>>.

¹² LCVA, f. 131, ap. 3, b. 208, l. 2-2 atv.

¹³ Экспазітура № 1 II аддзела польскага Генштаба — філіял польскай ваеннай разведкі ў міжваенны перыяд, які знаходзіўся ў Вільні і адказваў за разведвальную дзейнасць супраць СССР і Літвы.

на карысьць Савецкай Расіі — мінскага ДПУ, справа якога выглядае наступным чынам:

Яшчэ ў 1925 г. мясцовай Экспазітурай II аддзела Генеральнага штаба быў завербаваны для разведвальнай дзейнасці нейкі Міхаіл Кабычкін¹⁴, які пасля атрымання заданняў накіраваўся на тэрыторыю Савецкай Расіі для іх выканання. У сваіх справаздачах для Экспазітуры ён даносіў, што ўсталяваў шэраг кантактаў з асобамі ў Савецкай Расіі, якія могуць быць карыснымі для разведвальнай акцыі, між іншым, з нейкім Яўстафіем Селяхам, дырэктарам I Беларускага тэатра ў Мінску. Яўстафій Селях павінен быў быць цэнтральным пунктам польскай разведвальнай рэзідэнтуры, якая дзейнічае ў Расіі, у сувязі з чым дасыланне карэспандэнцый з інструкцыямі для разведкі, як і кур'ераў, неабходна было накіроўваць да Селяха. З разведвальных данясенняў, якія складалі Кабычкін і Селях для мясцовай Экспазітуры № 1 II аддзела Генеральнага штаба вынікае, што ўся пададзеная ў іх інфармацыя інспіравана савецкай разведкай. Высланы ў жніўні 1925 г. у якасці кур'ера на тэрыторыю Расіі Макараў быў арыштаваны мінскім ДПУ і расстраляны. Перад расстрэлам Макараў сказаў вязню, які сядзеў разам з ім у камеры, што прычынай яго арышту быў Яўстафій Селях. У чэрвені 1927 г. быў пасланы зноў да Селяха кур'ер Давідовіч, які ў Польшчу больш не вярнуўся, а хутка атрыманы сведчанні, што пацвярджаюць факт яго арышту і расстрэлу, прычым у выніку расследавання, якое праводзіла мінскае ДПУ Давідовіч прызнаўся ў працы на Экспазітуру, падаў усе падрабязнасці, раскрываючы ў тым ліку і Селяха. Аднак Селях не быў арыштаваны мінскім ДПУ і па яго ўказанні далей падтрымліваў кантакт з мясцовай Экспазітурай.

8 ліпеня г[этага] г[ода] Селях асабіста прыехаў у Вільню з мэтай усталявання бліжэйшых стасункаў з Экспазітурай і атрымання дырэктываўных указанняў для ажыццяўлення разведкі на тэрыторыі Сав[ецкай] Расіі. За ім быў распачаты цесны нагляд, не прыступаючы пакуль да яго арышту. 20.VII. падчас допыту ў мясцовай Экспазітуры № 1 II аддзела Генеральнага штаба ён прызнаўся, што з'яўляецца агентам ДПУ з 1925 г., па загадзе мінскага ДПУ навязаў кантакт з польскай разведкай, паведамляў супрацоўнікам ДПУ змест даверанага яму разведвальнага задання, атрыманага ад Экспазітуры. [Селях] прызнаўся, што па загадзе ДПУ ажыццяўляў палітычную разведку сярод членаў

¹⁴ У дакуменце падаецца памылковае прозвішча гэтага шпіёна — Кавычкін (Kowyczkin). Пры перакладзе тут і далей у дакуменце выкарыстана правільнае прозвішча — Кабычкін.

т.зв. Беларускай нацыянальнай рады¹⁵, выкарыстоўваючы для гэтага ў першую чаргу свайго знаёмага Аляксея Кабычкіна¹⁶, брата Міхаіла, а таксама ў адносінах да дзеячаў Беларускай нацыянальнай рады праводзіў пэўныя правакацыйныя захады паводле ўказанняў ДПУ, акрамя гэтага паведаміў розныя дадзеныя аб месцы канспіратыўнага пераходу мяжы польскімі разведчыкамі, якія накіроўваюцца ў Расію.

У адносінах да Аляксея Кабычкіна, які пражывае цяпер у Баранавічах, мясцовы Следчы аддзел распарадзіўся правесці расследаванне з адначасовым яго арыштам і пасля дастаўкі Кабычкіна баранавіцкай паліцыяй у мясцовы аддзел той будзе перададзены ў распараджэнне Судовых уладаў.

Арыштаванага Яўстафія Селяха ўчора перадалі разам са следчай справай L.dz. 65^[17] у *распараджэнне Пана Суддзі 3 Акругі г. Вільня*¹⁸.

Подпіс
Намеснік кіраўніка Следчага аддзела
падкамісар Васілеўскі
Машынапіс, пераклад з польскай мовы

Праатакол допыту Яўстафія Селяха ад 25 ліпеня 1928 г.¹⁹

Праатакол допыту
складзены 25 ліпеня 1928 г.²⁰ паводле паказанняў Селяха Яўстафія.

Вышэйзгаданы пасля напаміну казаць праўду паведаміў наступнае:

Адносна сваёй службы ў ДПУ паведамляю наступнае: у снежні (дакладнай даты не памятаю) 1925 г. прыйшоў да мяне ў тэатр агент ДПУ, які перадаў мне позову неадкладна з'явіцца ў будынак ДПУ Беларусі на вуліцы Савецкай. Згаданы агент праводзіў мяне на 4 паверх бу-

¹⁵ Беларуска нацыянальная рада — беларуская палітычная арганізацыя паланіфільскага кірунку. Утворана ў 1924 г. у Вільні, да 1926 г. мела назву Часовая беларуская рада. Кіраўніком арганізацыі быў доктар Арсень Паўлюкевіч. Рада выступала супраць леварадыкальных і камуністычных арганізацый, лаяльна ставілася да польскіх улад і падтрымлівала з імі сувязі.

¹⁶ Аляксей Кабычкін (1891-1958) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч. У міжваенны перыяд з'яўляўся адным з прадстаўнікоў паланіфільскай плыні беларускага нацыянальнага руху, уваходзіў у склад паланіфільскай Краёвай сувязі, Часовай беларускай рады. У 1926 г. беспаспяхова спрабаваў стварыць уласную арганізацыю, выдаваў газету „Беларуская хата”.

¹⁷ Апошнія лічбы не ўдалося расчытаць.

¹⁸ У арыгінале падкрэслена алоўкам.

¹⁹ LCVA, f. 129, ар. 2, б. 3659, л. 7-11.

²⁰ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

дынку ДПУ у адзін з пакояў (нумар пакоя не памятаю). У гэтым пакоі знаходзілася некалькі асоб, сярод якіх былі Гродзіс²¹ — цяперашні кіраўнік памежных войск ДПУ — і Карытаў²² — упаўнаважаны аддзела КРО (аддзел контрразведкі). Адзін з прысутных паказаў мне пачак з-пад папярос, на якой было напісана маё прозвішча і спытаў — ці знаёмы мне гэты пачак. Я адказаў адмоўна. Тут жа ў пакой увялі кур'ера Макарава і Гродзіс, паказваючы на мяне, запытаў яго: „ці гэта той?” — Макараў даў сцвярджальны адказ, пасля чаго Макарава вывелі. Пасля адыходу Макарава ўсе пакінулі пакой акрамя Карытава. Карытаў павярнуўся да мяне і сказаў, што мне будзе ўсё даравана калі я згаджуся працаваць для ДПУ і буду лаяльна выконваць іх заданні. Я павінен быў працягваць праводзіць, паводле ўказанняў ДПУ, ілжывую работу для польскай разведкі. На гэтую прапанову я адразу выказаў згоду, таму што бачыў, што іншага выйсця няма. З усёй размовы, якую вёў з Карытавым, я сарыентаваўся, што быў справакаваны Кабычкіным па даручэнні ДПУ. Пасля размовы Карытаў загадаў мне напісаць падрабязную біяграфію, дзе адмыслова ўзгадаць маю працу ў партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, затым даў мне для запаўнення т.зв. анкету, якая складалася з 30 пытанняў, датычных улікова-персанальных дадзеных, а таксама даў мне падпісаць абавязацельства службы на ДПУ. Анкета, наколькі прыпамінаю, утрымлівала наступныя дадзеныя: 1) прозвішча і імя, 2) дата і месца нараджэння, 3) імёны бацькоў, 4) адукацыя, 5) род заняткаў, 6) паходжанне, 7) прыналежнасць да партыі, 8) судзімасці, 9) сямейны стан, 10) ці маю сваякоў у Польшчы, 11) паслужны спіс: а) перад вайной, б) у часе вайны да лютаўскай рэвалюцыі, в) ад лютаўскай рэвалюцыі да кастрычніцкай рэвалюцыі, г) пасля кастрычніцкай рэвалюцыі, 12) служба ў белых (антысавецкіх) частках. Абавязацельства, якое я падпісаў, мела з большага наступны змест: „я, ніжэйпадпісаны, добраахвотна паступаю на службу ў ДПУ і абавязваюся ўсе даручэнні выконваць лаяльна і дакладна, а таксама абавязваюся факт сваёй службы ў ДПУ трымаць у таямніцы пад пагрозай смерці”. Зазначу, што ў біяграфіі, якую я пісаў у ДПУ, мне рэкамендавалі падрабязна апісаць усё тое, што датычылася маёй працы з Кабычкіным. Пры развітанні Карытаў загадаў мне з'явіцца на другі

²¹ Іван Гродзіс (1897-1938) — савецкі дзяржаўны дзеяч, адзін з вядучых супрацоўнікаў АДПУ БССР. У 1924-1927 гг. з'яўляўся кіраўніком контрразведвальнага аддзела (КРО) АДПУ БССР, у 1927-1931 гг. намеснік старшыні АДПУ БССР.

²² Віктар Карытаў (?-?) — памочнік кіраўніка контрразведвальнага аддзела (КРО) АДПУ БССР, хутчэй за ўсё адказаў за „польскі напрамак”. Пасля працаваў на мытні.

ці трэці дзень у кватэру Кабычкіна для далейшага абмеркавання справы і атрымання інструкцый маёй дзейнасці на карысць ДПУ.

У прызначаны дзень прыйшоў да мяне Кабычкін, прапануючы зайсці да яго на вячэру, прычым ён зазначыў, што на вячэры будзе таксама Карытаў. На папрокі з майго боку наконт двухсэнсавай ролі, якую ён адносна мяне адыгрываў, Кабычкін сказаў, што цяпер няма чаго баяцца, што цяпер ён з'яўляецца „іх” чалавекам, што гэтая афера будзе працягвацца нядоўга і пасля яе заканчэння мы выедзем у Маскву ці яшчэ куды-небудзь, дзе ДПУ забяспечыць нам існаванне. Увогуле Кабычкін хутка перайшоў да абмеркавання дзённага парадку бягучай справы, абарочваючы ўсё ў жарты. Маю згоду супрацоўнічаць з К[абычкіным] не магу нічым іншым растлумачыць, як толькі тым, што Кабычкін аказваў на мяне ўплыў. Ён цалкам апанаваў мяне, у сувязі з чым я часта выконваў дзеянні, якія б уласна ніколі не здзейсніў. Падчас вячэры ў Кабычкіна — Карытаў інструктаваў мяне ў справе маёй будучай працы для польскай разведкі. Ён адзначыў, што ўсё павінна адбывацца як і раней, г.зн. што я буду ў далейшым прымаць пошту ад кур'ераў з Польшчы і перадаваць яе Кабычкіну і наадварот. Як супрацоўнік ДПУ я павінен быў атрымліваць месячны заробак у памеры 34 дол[араў]. Гэтае жалаванне я атрымліваў да канца, толькі ў астатні час у сав[ецкіх] рублях па афіцыйным курсе — што складала 66 руб[лёў] з капейкамі. Падчас нашай размовы ў пакоі прысутнічала *жонка Кабычкіна*²³, якая, відавочна, дэталёва ведала ўсю справу. З узаемаадносін Карытава з Кабычкіным я зрабіў выснову, што апошні ў ДПУ добра вядомы і да яго ставяцца як да адданага чалавека. Карытаў забараніў мне непасрэдна камунікаваць з ДПУ наконт маёй працы, а ўсе справы я павінен быў вырашаць толькі праз Кабычкіна, што выконвалася настолькі добра, што Кабычкін выплачваў мне нават заробак. Наколькі прыпамінаю, вясной 1926 г. прыйшоў да мяне кур'ер, якога ДПУ загадала адправіць без матэрыялаў пад выглядам таго, што за ім назіраюць агенты. Гэтае спатканне я дакладна апісаў у сваіх папярэдніх паказаннях, толькі з той розніцай, што ў рэчаіснасці ён не быў пад назіраннем, я паведаміў яму гэта па загадзе ДПУ. Прычына, па якой ДПУ не хацела пераслаць праз яго матэрыялы, мне не вядома. Калі запытаў аб гэтым Кабычкіна, той адказаў мне, што відавочна ДПУ не мае прыгатаванага матэрыялу.

Праз некаторы час пасля гэтага, позняй вясной, прыйшоў да мяне кур'ер Качан. Калі я паведаміў аб гэтым Кабычкіну, той загадаў мне сказаць кур'еру, каб пераначаваў у Мінску, бо матэрыял будзе падрыхтаваны толькі на наступны дзень. Я паўтарыў гэта ўсё Качану — Ка-

²³ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

чан паказаў мне сваё пасведчанне (вайсковую кніжку) і спытаў, ці з такім пасведчаннем у Мінску можна зарэгістравацца. Я паглядзеў дакумент і ўбачыўшы, што ён нічым не адрозніваецца ад іншых дакументаў падобнага роду, адказаў сцвярдзальна. На другі дзень кур'ер у 3 гадзіны па абедзе прыйшоў у тэатр, атрымаў ад мяне матэрыял і сышоў. Ці быў Качан пад назіраннем ДПУ не ведаю, асабіста я гэтага не заўважыў.

Наколькі я прыпамінаю, у *жніўні 1926 г.*²⁴ выклікаў мяне Кабычкін да сваёй кватэры, дзе прысутны там Карытаў запытаў — ці не хацеў бы я паехаць у Вільню. Я згадзіўся і ў сувязі з гэтым, праз пэўны час, перад прызначаным папярэдне прыездам кур'ера Качана — Карытаў даў мне падрабязную інструкцыю наконт выезду ў Вільню. Інструкцыя была напісана на машынцы, складала аркуш паперы і ўтрымлівала наступныя пункты: праз знаёмых у Вільні ўсталяваць кантакт з палітычнымі дзеячамі беларускіх антысавецкіх арганізацый (*Беларуская нацыянальная рада*²⁵), сарыентавацца ў дзейнасці гэтых арганізацый, пазнаёміцца з асобнымі дзеячамі, даведацца адкуль яны чэрапаюць сродкі на сваю дзейнасць і ў якіх памерах. З дзеячамі левых груп, у прыватнасці, з БСРГ²⁶ кантактаў не ўсталёўваць. Наконт стасункаў, што пануюць у Расіі, прадстаўляць справу такім чынам, каб схіліць беларусаў з правых арганізацый да пераезду ў СССР, прычым дзеля даверу перадаць, што шэраг беларускіх дзеячаў антыбальшавіцкага лагера, якія пасля прыехалі ў сав[авецкую] Беларусь — былі добра прынятыя, атрымалі пасады і добра жывуць. Для прыкладу я павінен быў называць прозвішчы Пракулевіча²⁷, Зайца²⁸, Каліноўскага²⁹,

²⁴ У арыгінале падкрэслена сінім алоўкам.

²⁵ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

²⁶ БСРГ — Беларуская сялянска-работніцкая грамада, беларуская палітычная арганізацыя леварадыкальнага кірунку, якая дзейнічала ў Заходняй Беларусі ў 1926-1927 гг. Па афіцыйных дадзеных налічвала больш за 100 тыс. сяброў.

²⁷ Уладзімір Пракулевіч (1887-1938) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, публіцыст. Прыхільнік Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Адзін з арганізатараў Слуцкага паўстання 1920 г. У 1923 г. дзяржаўны сакратар урада БНР на эміграцыі. У маі 1926 г. пераехаў у БССР, працаваў у дзяржаўнай бібліятэцы, Інбелкульце. У 1930 г. арыштаваны па справе „Саюза вызвалення Беларусі”. Расстраляны ў 1938 г.

²⁸ Лявон (Леанард) Заяц (1890-1935) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, юрыст. У 1918 г. дзяржаўны кантралёр у Народным сакратарыяце БНР. З 1919 па 1925 гг. займаў розныя пасады ва ўрадах БНР на эміграцыі. У 1925 г. пераехаў у Мінск, працаваў у наркамаце фінансаў БССР. У 1930 г. арыштаваны па справе „Саюза вызвалення Беларусі”, памёр у турме падчас следства.

²⁹ Уладзімір Каліноўскі (1889-1940) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, гісторык, юрыст. З 1922 г. пасол польскага сейма I склікання, уваходзіў у Беларускі пасольскі клуб. У 1923 г. рашэннем польскага суда пазбаўлены дэпу-

Красінскага³⁰ і іншых. Іншых указанняў наконт таго, як забяспечыць жадаючым выезд у СССР мне не было дадзена. Інструкцыя адносна самога выезду ў Польшчу і спосабу паводзін з афіцэрамі польскай разведкі была наступная: выехаць разам з кур'ерам Качанам, зрабіць выгляд нелегалаў па ініцыятыве Качана, пасля пераходу праз граніцу з'явіцца ў найбліжэйшы пост КАП³¹ і запатрабаваць даставіць вас у Экспазітуру. У Экспазітуры прадставіць падрабязную арганізацыю рэзідэнтуры (ад Кабычкіна ў запячатаным канверце я вёз спіс людзей, якія працуюць у рэзідэнтуры), затым я павінен быў спытаць аб указаннях наконт далейшай працы, а таксама даведацца аб патрабаваннях Экспазітуры ў інфармацыйнай сферы. Атрымліваючы ўказанні, я павінен быў вывучыць канспіратыўную кватэру, у якой будуць праходзіць перамовы з афіцэрамі, працуючымі са мной. Па меры магчымасці трэба было даведацца іх прозвішчы, апісаць знешнасць, паведаміць пра іншыя падрабязнасці, якія датычацца іх асоб. Калі б мяне прымалі ў памяшканні Экспазітуры, зрабіць назіранні адносна размяшчэння пакояў, абстаноўкі, аховы, асоб, якія там працуюць, а таксама па меры магчымасці распазнаць сакрэтных функцыянераў Экспазітуры. Увогуле мне было загадана звяртаць увагу на ўсё, за чым можна назіраць. Таксама мне было даручана назіраць за спосабам і месцам перапраўкі мяне праз мяжу.

Пры бліжэйшым абмеркаванні пісьмовага задання Карытаў рэкамендаваў мне выкарыстаць для наладжвання кантактаў з беларускімі дзеячамі ў першую чаргу *Аляксея Кабычкіна*³², затым Аляхновіча³³. *А. Кабычкіну*³⁴ нельга было выдаваць нашу дзейнасць на карысць ДПУ, а маю і брата работу ў Экспазітуры мы маглі яму ўзгадваць у агульных рысах. Зазначу, што калі спаткаў Карытава запытаў яго,

тацкага мандата і высланы з Польшчы. Жыў у Мінску, працаваў на розных пасадах у ЦВК БССР, Беларускім дзяржаўным універсітэце.

³⁰ Мікалай Красінскі (1886-1938) — беларускі грамадска-культурны і царкоўны дзеяч, педагог. З 1920 г. быў сябрам Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні. Працаваў выкладчыкам у Віленскай беларускай гімназіі, быў членам Віленскай праваслаўнай духоўнай кансісторыі, выступаў за беларусізацыю Праваслаўнай царквы. У сярэдзіне 1920-х гг. пераехаў у савецкую Беларусь, працаваў у Інбелкульце. У 1930 г. арыштаваны па справе „Саюза вызвалення Беларусі”. Расстраляны ў 1938 г.

³¹ КАП — Корпус аховы пагранічча.

³² У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

³³ Францішак Аляхновіч (1883-1944) — беларускі пісьменнік, драматург, тэатральны дзеяч. У 1926 г. з'яўляўся віцэ-старшынёй паланафільскай Беларускай нацыянальнай рады.

³⁴ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

³⁵ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

як сябе весці, калі і *А. Кабычкін*³⁵ захацеў бы прыехаць у Расію — Карытаў адказаў, каб я яму сказаў, што гэта яшчэ заўчасна. Пытанне наконт прыезду *А. Кабычкіна*³⁶ ў Расію я задаў Карытаву таму, што папярэдне Міхаіл К[абычкін] узгадваў, што яго брат мае жаданне прыехаць у Расію. Ніякіх грошай для *А. Кабычкіна*³⁷ мне не давалі. Ведаю толькі, што пасля майго вяртання з Вільні Міхаіл Кабычкін выслаў брату ад майго імя 50 ам[ерыканскіх] дол[араў]. Ці былі высланы якія грошы пасля гэтага — не ведаю. Далей Карытаў, даючы мне інструкцыі перад выездам, параіў мне затрымацца ў Вільні не менш, як на 3 тыдні, каб мець час на выкананне задання. Неабходна было зблізіцца з *кожным членам беларускай рады*³⁸, каб разабрацца ў яго характары, інтэлігентнасці, палітычнай дзейнасці, якую той праводзіць. Вывучыць, якія ўплывы мае БНР³⁹ у сялянскіх масах. Пазнаёміцца з выданнямі гэтай арганізацыі.

Адносна пераходу мяжы Карытаў адзначыў, што ў выпадку майго арышту сав[ецкімі] памежнікамі, я павінен быў патрабаваць у каменданта, каб у маёй справе звязаліся з мінскім ДПУ. Як у тым выпадку я павінен быў паводзіць сябе з кур'ерам Качанам — нічога мне не сказана.

Пасля прыезду ў Вільню, згодна з атрыманымі ў Карытава інструкцыямі, я ўсталяваў стасункі з дзеячамі Беларускай нацыянальнай рады, між іншым, з *Мамонькам*⁴⁰, *Павлюкевічам*⁴¹, *Більдзюкевічам*⁴², *Друцкім-Падбярэзскім*⁴³, *Аляхновічам і Аляксеем Кабычкіным*⁴⁴. У раз-

³⁶ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

³⁷ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

³⁸ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

³⁹ Беларуская нацыянальная рада.

⁴⁰ Язэп Мамонька (1889-1937) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, адзін з лідараў партыі беларускіх эсэраў. У адзначаны перыяд Мамонька не ўваходзіў у склад Беларускай нацыянальнай рады, а спрабаваў адрадыць дзейнасць партыі беларускіх эсэраў у Заходняй Беларусі як альтэрнатыву прасавецкай БСРГ. У 1928 г. пераехаў у Латвію, а адтуль — у БССР, дзе быў адразу арыштаваны органамі АДПУ.

⁴¹ Арсень Паўлюкевіч (1891-1941) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, лекар. Адзін з арганізатараў Слуцкага паўстання 1920 г. У 1924 г. утварыў у Вільні паланафільскую Часовую беларускую раду (пасля Беларускаю нацыянальную раду), з'яўляўся яе старшынёй. У 1928 г. адышоў ад актыўнай палітычнай дзейнасці. У 1935 г. арыштаваны за сувязь з савецкай разведкай.

⁴² Усевалад Більдзюкевіч (1879-?) — беларускі грамадскі і царкоўны дзеяч. З 1918 г. уваходзіў у склад Рады БНР. У 1920-я гг. быў адным з членаў Часовай беларускай рады і іншых паланафільскіх арганізацый.

⁴³ Браніслаў Друцкі-Падбярэзскі (1884-?) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч, лексікограф, юрыст. У 1920-я гг. уваходзіў у склад шэрагу беларускіх паланафільскіх арганізацый.

⁴⁴ Прозвішчы кожнага падкрэслены чырвоным алоўкам.

мове з гэтымі асобамі атрымліваў інфармацыю, якая была мне патрэбна. Для іх арганізоўваў час ад часу вячэры і прыёмы, пакрываючы выдаткі на гэтыя мэты з атрыманых ад Карытава 40 дол[араў].

Пасля вяртання з Вільні ў Мінск Кабычкін звязаў мяне з Карытавым⁴⁵. Я зрабіў дакладны рапарт аб маім побыце ў Вільні і падаў інфармацыю аб Беларускай нацыянальнай радзе⁴⁶, характарыстыку асобных яе членаў, а таксама іншыя дадзеныя згодна з атрыманым заданнем. Наконт агульнага погляду на ўсю работу Рады — характарызаваў яе як арганізацыю, якая не прадстаўляе ніякай вартасці, бо не мае ўплыву на сялянскія масы. Характарызуючы асобных дзеячаў, я ўказаў толькі на Паўлюкевіча⁴⁷ як на чалавека з цвёрдымі антыбальшавіцкімі перакананнямі, а на конт іншых адзначыў, што за любыя грошы іх можна падкупіць. Пазначыў, што Аляхновіч⁴⁸ імкнецца да выезду ў СССР і што я дапамог яму даслаць ліст Ульянаву⁴⁹, як свайму знаёмаму, каб ён выдаў Аляхновічу⁵⁰ візу на выезд у СССР. Карытаў зрабіў мне вымову, падкрэсліваючы, што я не меў на гэта паўнамоцтваў і што мог сапсаваць цэлую справу дзякуючы такім пачынанням. Я прадставіў падрабязную справаздачу аб усіх размовах, якія меў з афіцэрамі Экспазітуры, апісаў іх знешнасць і іншыя дадзеныя, якія датычыліся гэтых афіцэраў⁵¹. Затым паўтарыў інструкцыі, якія атрымаў для дзейнасці названай рэзідэнтуры. Заданне для рэзідэнтуры (заданне памятаў дакладна, таму што перад выездам з Вільні вывучыў яго на памяць). Апісаў таксама шлях, які прайшоў ад мяжы, спосаб і месца перакідкі мяне праз мяжу⁵². Паведаміў таксама Карытаву пра мітынг БСРГ, які адбыўся ў кінатэатры „Helios” у Вільні 8 жніўня 1926 г.⁵³ Калі сказаў Карытаву, што Беларуска-нацыянальная рада атрымлівае субсідыі са Староства ў Вільні, — Карытаў адказаў, што гэта няпраўда, што Белар[уская] рада атрымлівае грошы ад „польскай дэфензівы”. Увогуле Карытаў быў незадаволены выкананнем мною задання, сцвярджаючы, што я мог атрымаць больш падрабязныя дадзеныя. Прыпамінаю таксама, што Карытаў задаў мне пытанне — ці

⁴⁵ У арыгінале падкрэслена сінім алоўкам.

⁴⁶ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁴⁷ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁴⁸ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁴⁹ Аляксандр Ульянаў (1901-1938) — беларускі грамадска-палітычны дзеяч. У 1925-1928 гг. працаваў дарадцам паўнамоцнага прадстаўніка СССР у Польшчы.

⁵⁰ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁵¹ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁵² У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁵³ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

не чуў я чаго-небудзь аб палітычным дзеячу Ваявудскім⁵⁴. Наконт Мамонькі я паведамляю, што спаткаў яго ў Вільні, Мамонька прыехаў нядаўна з Літвы і мае намер нанова распачаць палітычную дзейнасць у Вільні, а таксама хоча разам з Гурыным⁵⁵ выдаць нейкую газету. Карытаў загадаў мне ўсё тое, што я яму паведамляю, зрабіць у форме пісьмовага рапарту. Рапарт такі напісаў. Ён складаў 8 старонак рукапіснага тэксту.

Неўзабаве пасля прыезду з Вільні я страціў пасаду, аб чым ужо раней падрабязна раскажаў. Кабычкін М. у той час атрымаў пасаду рэфэрэнта ў Камісарыяце гандлю сав[ецкай] Беларусі. Пасада прыбытковая, ён атрымліваў спачатку 140 руб., затым 180 руб. штотомсяц.

З гэтага часу, калі кур'еры прыезджалі да мяне, я паведамляў пра гэта па тэлефоне Кабычкіну (гэл. 10-43), а дакументы насіў у кантору, дзе працаваў Кабычкін (Кабычкін працаваў у асобным кабінце ў будынку камісарыята, пакой № 10).

*Летам 1927 г.*⁵⁶ падчас выезду Кабычкіна на адпачынак (выехаў на Каўказ), мяне выклікаў Карытаў на кватэру Кабычкіна. Карытаў даў мне напісаную на машынцы запіску, якую сказаў перапісаць як ліст у Экспазітуру. У гэтым лісце адзначалася, што кур'ер ужо доўгі час не прыходзіць, а я гэтым занепакоены, маю прыгатаваны матэрыял і прашу паведаміць, калі прыедзе кур'ер. *Неўзабаве, калі прыехаў Кабычкін, я даведаўся ад яго, што кур'ер Качан быў арыштаваны ДПУ*⁵⁷. Кабычкін паведамляю, што [кур'ер] Давідовіч быў „абясшкоджаны”, з чаго зразумеў, што яго расстралялі. Прыгадваю таксама, што Кабычкін паведамляю, што Д[авідовіч] пачаў хадзіць там, дзе не трэба і таму быў арыштаваны.

⁵⁴ Сільвестр Ваявудскі (1892-1938) — польскі грамадска-палітычны дзеяч левага кірунку. З 1922 г. пасол польскага сейма I склікання ад партыі „Вызваленне”. Адзін з утваральнікаў і лідараў леварадыкальнай Незалежнай сялянскай партыі. У 1927 г. абвінавачаны ў супрацоўніцтве з польскай і савецкай разведкамі. У 1931 г. пераехаў у СССР, дзе быў арыштаваны органамі АДПУ.

⁵⁵ Міхаіл Гурын-Маразоўскі (сапр. Міхаіл Ханевіч, 1894-1928) — беларускі палітычны дзеяч. У 1924 г. рашэннем ЦК КПБ накіраваны на падпольную работу ў Заходнюю Беларусь. Адзін з арганізатараў т.зв. сэцэсіі ў КПЗБ. Арыштаваны польскімі ўладамі, згадзіўся супрацоўнічаць са следствам і перадаць каштоўную інфармацыю аб уплыве камуністаў на беларускі рух. У 1927 г. зблізіўся з паланафільскай групай Францішка Умястоўскага, таксама разам з Я. Мамонькам спрабаваў стварыць беларускую сацыялістычную арганізацыю антысавецкага накірунку. Забіты ў 1928 г. агентам КПЗБ.

⁵⁶ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁵⁷ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

Наколькі памятаю ў студзені 1928 г. прыйшоў да мяне кур'ер *Юзэф Каспяровіч*⁵⁸. Усё, што датычыцца працы з *Ю. Каспяровічам*⁵⁹ я паведаміў падрабязна ў папярэдніх сваіх паказаннях. Работа пайшла ў нармальным рэчышчы, кур'ер прыязджаў штотомсячна. Дадам, што перад кур'ерам Каспяровічам сувязь з Экспазітурай утрымліваў агент *Рыгор Стараў*⁶⁰. Са Старавым я пазнаёміўся перад сваёй астатняй паездкай у Вільню, калі Карытаў сказаў мне спецыяльна выехаць у Смаленск, каб я мог пабачыць Старава. Гаворка ішла пра тое, каб я быў прыгатаваны да ўсялякіх магчымых пытанняў з боку Экспазітуры наконт Старава і ведаў, як ён выглядае, бо Стараў павінен быў быць нібыта маім знаёмым, вядомым мне з супольнай разведвальнай працы з Кабычкіным. Стараў пражывае ў Смаленску, вул. Універсітэцкая № 18 кв. 5 — камунальны дом — і працуе інструктарам фізічнага выхавання. Перад выездам у Смаленск я атрымаў ад Кабычкіна запіску для Старава, якую ён павінен быў перапісаць як нібыта свой ліст да Экспазітуры.

Праз пэўны час Кабычкін і Карытаў пастаянна ўзгадвалі, што я павінен ехаць у Вільню. Кабычкін адзначыў, што сам ахвотна паехаў бы ў Вільню, але баіцца, што пры бліжэйшай размове з афіцэрамі польскай разведкі на тэму сваіх кантактаў мог бы лёгка забытацца і скампраметавацца. Я асабіста неахвотна ставіўся да планаў выслаць мяне ў Вільню, падазраючы, што ўся гэтая справа скончыцца для мяне няўдала. На выказаныя мною асцярогі, што магу ў Вільні быць арыштаваным, Карытаў не звярнуў увагі, палічыў іх неістотнымі і сказаў, што маё становішча не цяжкае і калі б мяне ў Экспазітуры на чым-небудзь запозрылі, можна заўсёды спаслацца на тое, што да арганізацыйнай работы ў рэзідэнтуры адносін не меў, інфармацыю асабіста не атрымліваў, а мая роля заключалася толькі ў тым, што я прымаў і высылаў кур'ераў. Карытаў адзначыў, што ніякіх доказаў маёй працы на карысць сав[ецкай] разведкі Экспазітура не можа мець, і калі я сам не прызнаюся, то мне нічога не зробіць. Даваў мне інструкцыі, каб на ўсе пытанні наконт загінулых кур'ераў адказваў, што аб іх лёсе нічога не ведаю. Пра беларуса *Аляхновіча*⁶¹ на адпаведныя пытанні я павінен быў таксама адказваць, што пра яго лёс нічога не ведаю.

За некалькі дзён перад выездам у Вільню я быў выкліканы Карытавым да Кабычкіна. Карытаў даў мне пісьмовае заданне. Згодна з ім я павінен быў накіравацца ў Вільню, прычым мяжу павінен быў прайсці

⁵⁸ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁵⁹ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶⁰ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶¹ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

пры дапамозе сав[ецкіх] памежнікаў. Галоўным заданнем маёй паездкі ў Вільню было ўсталяванне кантакту з *беларусамі*⁶² з антысавецкіх арганізацый, а дакладней з *Мамонькам*⁶³. Наконт арганізацыйна-разведвальнай працы я павінен быў сказаць *кап[ітану] Квецінскаму*⁶⁴, што я хацеў бы стаць незалежным адносна Кабычкіна і працаваць самастойна, таму што маю адпаведную перспектыву на правядзенне самастойнай работы. Інфармацыйнае заданне ў Экспазітуры было такое ж самае, як і папярэдне, акрамя гэтага мне загадалі паглядзець, калі буду ў памяшканні Экспазітуры — якім чынам арганізавана тэлефонная сувязь і *ці ёсць у Экспазітуры „камутатар”*⁶⁵. Падчас майго знаходжання ў Вільні мне было загадана звярнуць падрабязную ўвагу на Мамоньку. Я павінен быў паведаміць М[амоньку], што ў Мінску існуе група людзей, якая складаецца пераважна са студэнтаў беларускага ўніверсітэта, маючых палітычныя перакананні, блізкія да кірунку сац[ыялістаў]-рэв[алюцыянераў] і беларускай нацыянальнай платформы. З гэтымі людзьмі я нібыта падтрымліваў блізкі кантакт. У стасунках з *Мамонькам*⁶⁶ я павінен быў выступаць як прадстаўнік гэтай групы і патрабаваць ад яго арганізацыйнай інструкцыі і адпаведнай літаратуры для распаўсюджвання ў СССР. Наколькі я зразумеў, мэтай гэтай акцыі было справакаваць *Мамоньку*⁶⁷ і ўцягнуць яго ў палітычную дзейнасць у СССР. Згодна з атрыманымі ўказаннямі, дакладнай даты не прыпамінаю, я накіраваўся да мяжы на падводах, а пасля пешшу, паведаміў пра сябе камандзіру савецкай памежнай заставы, якая знаходзілася за вёскай Жукоўка. Камандзір заставы перадаў пакет, адрасаваны да камандзіра 15 П[амежнага] А[трада]. Камандзір заставы пасля сувязі з П[амежным] А[традам] у Заслаўлі перавёў мяне ноччу праз мяжу.

Вільня, 25 ліпеня 1928 г.

подпіс
Селях

Допыт праводзіў:

Подпіс

кап[ітан] Мусялевіч

Пратакаліст:

Подпіс

пар[учнік] Падвысоцкі

Машынапіс, пераклад з польскай мовы

⁶² У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶³ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶⁴ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶⁵ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶⁶ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

⁶⁷ У арыгінале падкрэслена чырвоным алоўкам.

Alaksandr Gorny — kandydat nauk historycznych, wykładowca w Katedrze Historii Białorusi, Archeologii i Specjalnych Dyscyplin Historycznych Wydziału Historii, Komunikacji i Turystyki Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Janki Kupały. Zainteresowania badawcze: białoruski ruch narodowy w XX wieku, Cerkiew prawosławna w okresie międzywojennym.